

Nr 2.

Ankom till riksdagens kansli den 26 februari 1942 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 6 februari 1942 dagtecknad proposition, nr 39, har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen antaga följande

F ö r s l a g

till

förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

På framställning av arrendator av kronan tillhörig jordbruksegendom, för vilken arrendeavgiften helt eller delvis är utsatt i en eller flera av de persedlar, som upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan, må, om egendomen står under domänstyrelsens förvaltning, domänstyrelsen och eljest den myndighet, som har att ombesörja utarrendering av egendomen, bevilja skälig lindring i arrendevillkoren såvitt angår arrendeåret 1941—1942 under förutsättning

- a) att arrendeavtalet slutits före den 1 september 1940;
- b) att arrendevillkoren på grund av rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande; samt
- c) att arrendatorn gjort vad av honom skäligen kan påfordras för egendomens hållande i god hävd.

2 §.

Lindring i arrendevillkoren må endast avse nedsättning i arrendeavgiften i den mån denna utsatts i persedlar. Arrendeavgiften må icke nedsättas med

större belopp än som motsvarar två tredjedelar av skillnaden mellan persedlarnas pris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941.

3 §.

Ansökan om lindring i arrendevillkoren skall för att kunna prövas hava inkommit till vederbörande myndighet före den 1 maj 1942.

4 §.

Prövas i fall, då utarrendering av egendomen skett efter förutgången arrendeuppskattning, för åstadkommande av nödig utredning i ärendet erforderligt, att ny arrendeuppskattning verkställes, har vederbörande myndighet att föranstalta därom. Kostnaden härför skall gäldas av arrendatorn.

5 §.

Över beslut, som enligt 1 § meddelats av där angiven myndighet, må klagan föras hos Kungl. Maj:t genom besvär, som skola ingivas till vederbörande statsdepartement före klockan tolv å trettionde dagen från det klaganden erhållit del av beslutet.

6 §.

Vad i denna förordning stadgas om arrendator äger jämväl tillämpning å arrendators dödsbo och konkursbo samt löftesmän, som övertagit arrendet, ävensom annan, som med vederbörligt godkännande fått arrendet på sig överlåtet.

7 §.

Myndighet, som i 1 § sägs, äger beträffande egendom, som står under dess inseende, meddela de närmare bestämmelser, som må erfordras för tillämpningen av denna förordning.

Denna förordning träder i kraft dagen efter den, då förordningen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Med anledning av förevarande proposition jämte Kungl. Maj:ts propositioner, nr 38, med förslag till lag angående lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av ecklesiastik jord och, nr 40, med förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, m. m. ha inom riksdagen väckts två likalydande motioner, nämligen motionen nr 193 i första kammaren av herr *Nilsson, Bror*, och herr *Persson* samt motionen nr 253 i andra kammaren av herr *Hansson* i Skediga m. fl.

I motionerna har yrkats, att riksdagen måtte besluta,

dels att den nämnd, som enligt par. 3 i förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall (Kungl. Maj:ts prop. nr 40) skall pröva skäligheten av

jämkning i fråga om allmänna arrenden, även skall erhålla motsvarande befogenhet i fråga om krono- och ecklesiastika arrenden;

dels att arrendet för den tid jämkningsen avser må kunna nedsättas med hela värdet av prisstegringen å ifrågakommande jordbruksalster efter den 14 mars 1940;

dels att rätt till jämkning må kunna tillerkännas även sådana arrendatorer, som efter den 1 september 1940 men före den 14 mars 1941 slutit nya arrendekontrakt beträffande gårdar de tidigare innehåft på arrende under sådana villkor, att deras skyldigheter väsentligt utökats i jämförelse med bestämmelserna i det gamla kontraktet;

dels att skyldigheten för arrendator att ersätta brist i stråfoder eller annat jordbruksalster, som skall lämnas vid avträde av arrendet, må kunna helt efterskänkas; samt

dels att, om ny uppskattning skall verkställas i fråga om krono- och ecklesiastika arrenden för ernående av lindring i arrendevillkoren, kostnaden för en sådan uppskattning skall bestridas av jordägaren.

Propositionen nr 39 har hänvisats till jordbruksutskottet. Motionerna ha, i vad de avse propositionerna nr 38 och 40, hänvisats till behandling av lagutskott och tilldelats andra lagutskottet samt i övrigt till jordbruksutskottet.

Enligt överenskommelse mellan andra lagutskottet och jordbruksutskottet ha omförmälda propositioner och motioner hänskjutits till behandling i sammansatt andra lag- och jordbruksutskott.

Inledning.

Den 28 juni 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla dels en utredningsman för att verkställa utredning rörande lagstiftning till reglering av vissa arrenden, dels ock högst fem sakkunniga personer att med utredningsmannen deltaga i överläggningar i ämnet. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades dels den 28 juni 1941 häradshövdingen N. Wihlborg såsom utredningsman och dels den 4 september 1941 ledamöterna av riksdagens första kammare godsägaren B. H. von Stockenström och f. d. domänintendenten P. B. Nilsson i Landeryd samt ledamöterna av riksdagens andra kammare lantbrukarna A. P. Pettersson i Dahl och K. H. Gustafsson i Dädesjö ävensom lantbrukaren K. V. Ögren i Kroken att såsom sakkunniga deltaga i överläggningar rörande den ifrågasatta lagstiftningen.

Med skrivelse den 12 december 1941 har utredningsmannen överlämnat en promemoria angående reglering av arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar. Vid promemorian fanns fogat förslag till förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar. Över promemorian och författningsförslaget ha utlåtanden avgivits av domänstyrelsen, domänintendenterna

samt riksförbundet Sveriges statsarrendatorer och föreningen arrendatorer av kronoegendomar i Malmöhus län u. s. v. Vissa ytterligare skrivelser ha därjämte inkommit i ärendet. Sedan förslaget med ledning av de inkomna yttrandena överarbetats, har förslag till lagstiftning i ämnet framlagts genom propositionen nr 39.

Vidare har utredningsmannen dels med skrivelse den 29 oktober 1941 avlämnat promemoria angående lagstiftning till reglering av arrenden rörande jord, som är anslagen till ecklesiastikt ändamål, dels ock med förenämnda skrivelse den 12 december 1941 promemoria angående lagstiftning till reglering av vissa arrendeavtal. Dessa promemorior ligga till grund för Kungl. Maj:ts förenämnda propositioner nr 38 och nr 40, i anledning av vilka propositioner — som jämväl behandlats av det sammansatta utskottet — utskottet avgivit särskilda utlåtanden, nr 3 över propositionen nr 38 och nr 1 över propositionen nr 40.

Gällande bestämmelser m. m.

De kronan tillhöriga fastigheter, vilka beröras av det föreliggande förslaget, äro i första hand de egentliga jordbruksdomänerna. Dessa förvaltas av domänstyrelsen enligt av riksdagen antagna grunder. Dylika förvaltningsgrunder funnos intagna i kungörelsen den 4 juni 1908 (nr 52) angående förändrade grunder för förvaltningen av kronans jordbruksdomäner. Vissa arrendeavtal, som ingåtts enligt sagda kungörelse, äro ännu gällande. 1908 års kungörelse har emellertid sedermera ersatts av kungörelsen den 22 juni 1934 (nr 320) angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom, vilken kungörelse äger tillämpning å utarrenderingar, verkställda efter ingången av år 1935. Enligt båda författningarna skall, då utarrendering förestår av jordbruksegendom, företagas arrendeuppskattning, därvid skall upprättas beskrivning över egendomen ävensom uppgöras förslag till sättet för dess utarrendering samt till den arrendeavgift och de villkor i övrigt, emot vilka densamma bör upplåtas. Sådan uppskattning verkställas av en nämnd, bestående av domänintendenten samt två uppskattningsmän. Domänstyrelsen fastställer med stöd av arrendeuppskattningen jämte övriga tillgängliga upplysningar de villkor, under vilka utarrenderingen bör ske. Enligt mom. 10:o i 1908 års kungörelse skulle arrendeavgiften alltid vara utsatt i penningar. Denna bestämmelse ändrades sedermera genom kungörelse den 10 juni 1932 (nr 186). Enligt sistnämnda författning, som trädde i tillämpning den 1 juli 1932, skall arrendeavgiften vara utsatt till hälften i penningar och till hälften i en eller flera av de persedlar, som upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan. Motsvarande föreskrift är därefter intagen i 12 § i 1934 års förut berörda arrende-förordning. Avgiften skall för varje arrendeår erläggas på sätt domänstyrelsen bestämmer under uppbördstermin från och med den 1 till och med den 14 mars det kalenderår då arrendeåret utlöper.

Förutom de egentliga jordbruksdomänerna förvaltar domänstyrelsen kro-

nans s. k. skogsjordbruk, d. v. s. å kronopark eller andra kronoskogar belägna jordbruksegendomar, som prövas erforderliga för skötseln av skogarna. Vid utarrendering av skogsjordbruken, vilket sker genom vederbörande överjägmästares försorg, utsattes arrendeavgiften i allmänhet i penningar, men någon gång utsattes avgiften till viss del i persedlar att lösas enligt markgångstaxan.

Andra kronan tillhöriga fastigheter, vilka äro utarrenderade på angivet sätt, äro dels vissa fastigheter, vilkas utarrendering enligt särskilda av Kungl. Maj:t meddelade beslut sker genom domänstyrelsen men för annan myndighets räkning, dels vissa fastigheter, vilka förvaltas och utarrenderas av riksmarskalksämberet, och dels två av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förvaltade fastigheter. Möjligen finnes ytterligare en eller annan kronan tillhörig fastighet, vid vars utarrendering s. k. persedelarrende förekommer.

Framställningar om lindring i arrendevillkoren.

Under den kristid, som inträtt i samband med det nu pågående kriget, ha till Kungl. Maj:t inkommit åtskilliga framställningar om reglering av de arrendeavtal rörande publik jord, i vilka arrendeavgiften utsatts i persedlar att lösas i penningar efter de i markgångstaxan utsatta prisen. Härom må såvitt angår de arrendeavtal, som avse kronan tillhörig jord, anföras följande.

Den 19 november 1940 inkom från riksförbundet Sveriges statsarrendatorer — vilket förbund utgör en sammanslutning av i olika län förekommande föreningar av dels kronoarrendatorer och dels ecklesiastiska arrendatorer — en nämnda dag dagtecknad skrivelse, däri förbundet med hänsyn till årets synnerligen svaga skörd och till att priset på jordbrukets produkter icke reglerades av en fri marknad anhöll, att under den tid priset å jordbrukets produkter reglerades av statsmakterna 12 § 1 mom. av förordningen nr 320/1934 angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom samt motsvarande paragrafer i ecklesiastisk boställsordning finge upphöra att gälla och att således hela arrendeavgiften skulle utgå i penningar, därest arrendator hos vederbörande myndighet därom anhölle.

Över riksförbundets skrivelse avgav domänstyrelsen utlåtande den 7 januari 1941, däri styrelsen hemställde, att Kungl. Maj:t måtte finna den av förbundet gjorda framställningen ej böra föranleda till annan åtgärd än att Kungl. Maj:t bemyndigade styrelsen att bevilja anstånd till av styrelsen bestämd dag, dock ej längre än till den 31 december 1941, med betalning av högst hälften eller, när synnerliga skäl därtill vore, tre fjärdedelar av under samma år förfallande arrendeavgifter för utarrenderade kronodomäner, under villkor att arrendator å belopp, som icke gäldades inom kontraktsenlig tid, erlade ränta från förfalldagen efter en räntefot av fyra procent för år ävensom för betalningens behöriga fullgörande till såväl resterande arrendeavgäld som ränta därå ställde till vederhäftigheten styrkt borgen eller annan säkerhet, som styrelsen godkände.

Genom beslut den 31 januari 1941 biföll Kungl. Maj:t domänstyrelsens omförmälda hemställan.

Jämväl vissa andra framställningar i ämnet ha inkommit till Kungl. Maj:t, beträffande vilka utskottet får hänvisa till propositionen.

Vid 1941 års riksdag har frågan om ändring av gällande bestämmelser rörande arrendevillkoren för krono- och andra av det allmänna ägda arrendehemman varit föremål för behandling i anledning av tre i ämnet väckta motioner, I:167, II:221 och II:222. I de likalydande motionerna I:167 och II:222 hemställdes om sådan ändring av bestämmelserna rörande arrendevillkoren för nämnda fastigheter, varigenom vid missväxt modifieringar i fråga om arrendet skulle kunna medgivas på i motionerna närmare angivet sätt. I motionen II:221 föreslogs, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning i syfte att ernå en efter nuvarande starka förändringar i priset på jordbruksprodukter mera lämplig bestämning av de arrenden, som skulle erläggas av arrendatorer av viss kronoegendom. Jordbruksutskottet, till vilket motionerna remitterades, införskaffade utlåtanden över samtliga ifrågavarande motioner från kammarkollegiet och domänstyrelsen samt över motionerna I:167 och II:222 jämväl från egnahemsstyrelsen. Såväl kammarkollegiet som domänstyrelsen avstyrkte bifall till motionerna, därvid domänstyrelsen för sin del hänvisade till sitt förut refererade utlåtande den 7 januari 1941 i anledning av riksförbundets Sveriges statsarrendatorer skrivelse den 19 november 1940. Egnahemsstyrelsen förklarade sig i sitt utlåtande anse skäl föreligga till övervägande, huruvida icke förutsättningar borde skapas för reglering av de olägenheter, som, då skörden bleve liten, såsom förhållandet varit under år 1940, och priserna på jordbruksprodukter till följd härav stege, kunde uppkomma för arrendatorer, vars arrende delvis uttoges efter priset på naturprodukter.

För egen del anförde utskottet i utlåtande nr 48:

De i förevarande motioner påtalade svårigheterna för arrendatorer av kronoegendomar och ecklesiastika fastigheter att under rådande onormala förhållanden på jordbrukets område i vissa fall kunna erlægga fastställda arrendeavgifter vitsordas i viss utsträckning av de i ärendet hörda myndigheterna. Till avhjälpande av nämnda svårigheter föreslås i motionen II:221 en allmän översyn av gällande bestämmelser rörande utarrendering av kronans egendom, i vad nämnda regler avse arrendets bestämmande till hälften i penningar och till hälften i persedlar att lösas enligt markegångstaxa, medan i de likalydande motionerna I:167 och II:222 hemställas, att sådan ändring av bestämmelserna rörande arrendevillkoren för krono- och andra av det allmänna ägda arrendehemman måtte vidtagas, att lindringar måtte kunna medgivas arrendatorer i händelse av inträffad missväxt.

Med anledning av vad som föreslås i den förstnämnda motionen vill utskottet erinra om att de regler, som i nämnda motion beröras, i viss mån tillkommo efter framställningar av åtskilliga arrendatorer av kronoegendomar samt antogos av riksdagen utan debatt, sedan de tillstyrkts av ett enhälligt andra lag- och jordbruksutskott. Med hänsyn härtill och då bestämmelserna enligt utskottets uppfattning äro ägnade att under de ofta avsevärda arrendetiderna, varom här är fråga, åstadkomma en ur såväl jordägarens

som arrendatorns synpunkt såvitt möjligt rättvis avvägning av arrendet under olika konjunkturen, vill utskottet icke nu förorda någon utredning sådan som i motionen föreslås.

Vidkommande härefter det i de sistnämnda likalydande motionerna framlagda förslaget om sådan ändring av gällande bestämmelser för utarrendering av kronoegendomar och ecklesiastika fastigheter, att arrendator måtte kunna erhålla lindring i arrendevillkoren i händelse av missväxt, synes utskottet en dylik lindring i vissa fall kunna vara både rättvis och skälig. Utskottet vill emellertid i detta sammanhang erinra om de inledningsvis berörda, av Kungl. Maj:t utfärdade bemyndigandena för domänstyrelsen och vederbörande ecklesiastika myndigheter att i särskilda fall medgiva uppskov med erläggande av viss del av arrendeavgifterna för dylik jord. Enligt vad som i domänstyrelsens utlåtande framhålles har vidare såväl Kungl. Maj:t som vederbörande myndigheter sin uppmärksamhet fäst på förhållandena ifråga, varför det torde kunna förmodas, att desamma ånyo upptagas till prövning, då utfallet av 1941 års skörd blir känt. Skulle detta bli så dåligt, att avsevärda svårigheter i vissa fall kunna förväntas uppkomma för arrendator att fullgöra sin betalningsskyldighet enligt arrendeavtalet, förutsätter utskottet, att Kungl. Maj:t med beaktande av de i motionerna anförda synpunkterna ägnar hithörande problem nödig uppmärksamhet och utan tidsutdräkt vidtager de åtgärder, som kunna finnas påkallade. Utskottet vill slutligen framhålla, att ifrågavarande problem synas äga visst samband med principerna för markegångstaxans beräkning, samt erinrar om att enligt därom av riksdagen framställd begäran för närvarande inom finansdepartementet pågår utredning för revision av gällande bestämmelser på ifrågavarande område. I detta sammanhang torde därför utskottet kunna inskränka sig till att understryka vikten av, att nämnda utredning snarast möjligt slutföres. Med hänsyn till det anförda finner utskottet icke nödigt att i anledning av de likalydande motionerna I: 167 och II: 222 tillstyrka skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om den i motionerna begärda utredningen.

Under åberopande av det anförda hemställde utskottet, att motionen II: 221 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd samt att de likalydande motionerna I: 167 och II: 222 måtte anses besvarade med vad utskottet anför.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Utredningens förslag.

Utredningens förslag innebär i huvudsak följande. På framställning av arrendator av kronan tillhörig jordbruksegendom, för vilken arrendeavgiften helt eller delvis är utsatt i en eller flera av de persedlar, som upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan, må skälig lindring beviljas i arrendevillkoren såvitt angår arrendeåret 1941/42. I förslaget ha såsom förutsättning för arrendelindring upptagits följande villkor, nämligen att arrendeavtalet slutits före den 14 mars 1940, att arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande samt att arrendatorn gjort vad av honom skäligen kan påfordras för egendomens hållande

i god hävd. Arrendelindringen må endast avse nedsättning i arrendeavgiften i den mån denna utsatts i persedlar och arrendeavgiften må icke nedsättas under det belopp, varmed den skolat utgå efter persedlarnas medelpris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941. Arrendelindring beviljas i fråga om egendom, som står under domänstyrelsens förvaltning, av denna och eljest av den myndighet, som har att ombestyrta utarrendering av egendomen. Ansökan om lindring skall göras före den 14 mars 1942. För den händelse ny arrendeuppskattning för åstadkommande av utredning skulle anses erforderlig, skall vederbörande myndighet föranstalta därom. Kostnaderna härför skola gäldas av arrendatorn.

Efter att ha omnämnt innehållet i domänstyrelsens utlåtande den 7 januari 1941 och Kungl. Maj:ts beslut den 31 i samma månad har utredningen som motivering till sitt förslag vidare anfört:

Då det gäller att överväga, huruvida efter det Kungl. Maj:ts omförmälda beslut meddelats sådana förhållanden inträffat, som böra föranleda bifall i en eller annan form till de gjorda framställningarna om reglering av avslutade arrendeavtal, må till en början framhållas att den avsevärda stegring av priserna å jordbruksprodukterna, som obestridligt inträdde år 1940, fortsatt även under år 1941. Såsom en följd härav blevo markegångspriserna ytterligare höjda vid markegångssättningen i november 1941. Medeltalet av markegångspriserna i samtliga län åren 1939, 1940 och 1941 å de persedlar, i vilka persedelarrendet i allmänhet utsattes, framgår av följande tabell.

	1939	1940	1941
	kronor	kronor	kronor
Vete per hektoliter	14.—	18.63	20.42
Råg » »	13.11	17.75	19.66
Korn » »	11.19	16.07	17.54
Havre » »	7.78	11.91	12.15
Smör » kilogram	3.12	3.57	3.98

Medeltalet har sålunda stigit för 1940 i förhållande till 1939 års priser med 33.1 procent för vete, 35.4 procent för råg, 43.6 procent för korn, 53.1 procent för havre och 14.4 procent för smör samt för 1941 med 45.9 procent för vete, 50 procent för råg, 56.7 procent för korn, 56.2 procent för havre och 27.6 procent för smör. Då en sådan stegring av priserna å markegångspersedlarna, som de angivna procentalen utvisa, näppeligen kan anses normal, är det — låt vara att man i detta sammanhang icke har att räkna med mer än hälften av stegringen — naturligt att arrendatorerna kunna finna det vid arrendesättningen tillämpade systemet för arrendeavgiftens bestämmande missgynnande gent emot dem, och detta så mycket mera som det icke är möjligt att förutse, när den uppåtgående priskurvan vänder sig nedåt.

Att emellertid endast av den grund, att markegångspriserna hålla sig höga under ett eller annat år, bevilja en generell nedsättning av arrendeavgifterna, synes icke böra ske. Halveringen av arrendeavgiften har just kommit till användning för mötande av en dylik situation. Det torde dock böra utsägas, att, därest markegångspriserna under kommande år skulle stiga än ytterligare, en sådan omständighet kan giva anledning till övervägande huruvida icke redan på grund härav en allmän nedsättning av de arrendeavgifter som fastställts innan prisstegringen börjat kan vara motiverad.

Vad angår de vidtagna prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område, kunna ej heller dessa i och för sig åberopas såsom giltigt skäl för en allmän reglering av de före kristiden ingångna arrendeavtalen. Snarare måste såsom domänstyrelsen framhållit de ifrågavarande statliga åtgärderna anses hitintills ha varit enbart till fördel för jordbrukarna. Genom stödåtgärderna har jordbruket i gemen åtminstone såvitt angår driftsåret 1940—1941 erhållit kompensation för den ökning i produktionskostnaderna som under kristiden icke kunnat undvikas.

Emellertid åberopades i de gjorda framställningarna om reglering av arrendeavgifterna för arrendeåret 1940/41 såsom skäl härför även det dåliga resultatet av 1940 års skörd. I sitt utlåtande anförde domänstyrelsen häremot att skörden 1940 knappast inom någon ort kunde anses hava varit så svag, att allmän svårare missväxt skulle vara för handen.

Om också domänstyrelsen får anses hava rätt i sitt nu återgivna uttalande om 1940 års skörd, är det dock notoriskt och obestriddligt att densamma sett för landet i sin helhet var synnerligen svag ej blott i förhållande till de närmast föregående årens skördar, vilka voro osedvanligt goda, utan även vid jämförelse med vad som kan anses såsom normal skörd. Några särskilda siffror till belägg härför torde icke behöva anföras. Naturligt är också, att det svaga skörderesultatet medförde svårigheter för åtskilliga jordbrukare och även för kronoarrendatorer, som hade att erlægga arrende utsatt i persedlar. Graden av den enskilde arrendatorns svårigheter var tydligen beroende på storleken av det överskott av jordbruksprodukter, som förefanns för honom sedan persedlarrendet erlagts. Var detta överskott så pass stort, att det räckte till anskaffande av medel till betalning av kontantarrendet och därjämte lämnade arrendatorn en någorlunda skälig vinst, förefanns visserligen ingen anledning till beviljande av lindring i arrendevillkoren, men om — såsom säkerligen i många fall var förhållandet — överskottet blev litet eller intet eller om — såsom också kunde hända — skörden ej ens räckte till betalning av persedlarrendet, blev arrendatorns ställning ohållbar. Till de nu framhållna svårigheterna för kronoarrendatorerna, vilka svårigheter också hängde samman med de höga persedelpriserna, togs också hänsyn av Kungl. Maj:t vid meddelandet av beslutet den 31 januari 1941. Bakom detta beslut, varigenom arrendatorerna erhöles uppskov med erläggandet av arrendeavgifterna för de arrenderade fastigheterna till hösten 1941, låg uppenbarligen en förväntan att 1941 års skörd skulle bli åtminstone normal och att härigenom en sådan förbättring i arrendatorernas ekonomiska ställning skulle inträda, att de, då uppskovstiden utgick, kunde utan större svårigheter fullgöra sina förpliktelser för det arrendeår som utgick den 14 mars 1941.

Förhoppningarna om att 1941 skulle för jordbruket bli ett gott eller åtminstone ett bättre år än 1940 gingo dock icke i uppfyllelse. Några definitiva siffror till belysande av skörderesultatet 1941 kunna ej här framläggas, men för allom och en var läser det vara ett känt faktum dels att den samlade spannmålsvolymen 1941 icke blivit större än den var 1940 — tvärt om torde den vara mindre — och dels att foderskörden 1941 blivit betydligt sämre än den var nästföregående år. Visserligen torde det ej vara uteslutet, att för vissa landsdelar, särskilt i de norrländska länen, skörden 1941 blivit bättre än 1940 års skörd. Men visst är att för landet i dess helhet så ej varit förhållandet. Det torde förty utan vidare vara klart, att genom uppskovsbeslutet den 31 januari 1941 någon mera effektiv hjälp icke, såsom avsett var, bereddes arrendatorerna i gemen.

Förut har sagts att enbart den omständigheten att markegångspriserna hålla sig höga under ett eller annat år — såsom förhållandet varit 1940 och

som även är förhållandet 1941 — icke kan motivera en generell nedsättning av arrendeavgifterna. Vad nu angår de dåliga skördeutfallen 1940 och 1941, så torde ej heller dessa kunna anses innebära tillräcklig anledning att såsom ifrågasatts för alla arrendeaftal medgiva att persedelpriserna beräknades efter en annan markegångstaxa än den i avtalen bestämda.

Däremot synas de anförda omständigheterna i förening, nämligen dels de höga markegångspriserna under 1940 och 1941 och dels de dåliga skörde-resultaten under båda dessa år, innebära fullt giltiga skäl för att de arrendatorer, för vilka arrendevillkoren på grund av berörda omständigheter kommit att bli oskäligt tyngande, må efter därom gjord ansökning och efter ingående prövning i varje särskilt fall kunna erhålla erforderlig lindring i arrendevillkoren.

Beträffande de särskilda bestämmelserna i förslaget har utredningen anfört bland annat:

Anledningen till att arrendelindring ansetts icke kunna beviljas för tidigare år än arrendeåret 1941/42 är den, att arrendatorn ansetts icke kunna göra ansåk på reglering av arrendevillkoren med mindre de höga markegångspriserna hållit sig under åtminstone två år och skördeutfallet blivit dåligt likaledes under minst två år. Härpå grundar sig också den för beviljande av lindring upptagna förutsättningen att arrendeaftalet slutits före den 14 mars 1940. De i förslaget upptagna övriga förutsättningarna hänföra sig till arrendatorns person. Lindring i arrendevillkoren bör icke beviljas arrendatorn med mindre arrendevillkoren befinnas för honom oskäligt tyngande. Huruvida så är förhållandet bör noga prövas i varje särskilt fall, därvid den prövande myndigheten äger fullt fria händer att taga hänsyn till alla sådana omständigheter, som kunna vara av betydelse för bedömande av arrendevillkorens oskälighet.

Bestämmelsen, att lindring i arrendevillkoren endast må avse nedsättning i arrendeavgiften i den mån den utsatts i persedlar, grundar sig på vad förut yttrats om ifrågavarande arrendens natur och den påverkan desamma rönt av de under åren 1940 och 1941 inträdda förhållandena.

I det av utredningen tidigare framlagda förslaget till lag angående lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av till ecklesiastikt ändamål anslagen jord har till den för arrendelindring förut angivna förutsättningen, att arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande, fogats ett tillägg av följande lydelse: »och det på grund härav kan antagas möta svårigheter för denne (arrendatorn) att fullgöra sina förbindelser enligt avtalet». I berörda lagförslag har således arrendatorns rätt till lindring i arrendevillkoren gjorts beroende av hans ekonomiska ställning överhuvud taget sålunda att, även om arrendevillkoren befundes oskäligt tyngande, arrendelindring skulle kunna beviljas honom endast under förutsättning att han på grund härav råkat i ekonomiskt trångmål. Utredningen har såsom skäl till att denna förutsättning för arrendelindring icke upptagits i förevarande förslag anfört följande.

Det kan starkt ifrågasättas, om det är riktigt att göra en arrendators rätt till arrendelindring beroende av hans av arrendeförhållandet oavhängiga ekonomiska ställning. Väl är det sant, att om en kronoarrendator har en god ekonomi, detta i många fall kan bero på att han haft ett förmånligt arrendeaftal, och vid sådant förhållande kunde måhända någon befogad erin-

ran icke göras mot att hans förmögenhetsställning ansåges lägga hinder i vägen för bifall till hans anspråk på arrendelindring. Att märka är dock, att vid bedömandet om arrendevillkoren äro för arrendatorn oskäligt tyngande den allra största hänsyn bör tagas till om arrendeavtalet i och för sig är att anse såsom förmånligt eller ej. Det är icke uteslutet att vid ett sådant bedömande den prövande myndigheten kan komma till det resultatet, att trots de höjda markegångspriserna och trots de två årens dåliga skörderesultat arrendevillkoren likväl icke äro att anse annorledes än som skäliga, om de jämföras med andra arrendeavtal av samma eller liknande art. Arrendelindring kommer då att beviljas arrendatorn antingen icke alls eller ock i endast mycket begränsad omfattning. Är åter en kronoarrendators goda ekonomiska ställning föranledd icke av arrendeförhållandet utan av andra omständigheter, synes det knappast skäligt, att arrendatorn på grund härav skall vara berövad en förmån, som eljest skulle ha tillkommit honom. Alla ansökningar om arrendelindring böra såvitt möjligt bedömas ensartat. Vid behandling av en sådan ansökning synes vederbörande myndighet böra ingå i prövning endast av frågan om arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden kunna anses för arrendatorn oskäligt tyngande och icke även av frågan om arrendatorn på grund av andra omständigheter, som ligga utanför arrendeförhållandet, är i stånd att fullgöra arrendevillkoren eller icke. Med hänsyn till vad sålunda anförts har det i lagförslaget rörande de ecklesiastika arrendena upptagna tillägget till förutsättningarna för erhållande av arrendelindring icke medtagits i förslag till förordning rörande kronoarrendena.

Beträffande innehållet i de i ärendet avgivna yttrandena tillåter sig utskottet hänvisa till sid. 21—25 i det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet.

Föredragande departementschefen, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, har — efter att ha avvisat tanken på att nu företaga en omläggning av systemet med arrendeavgäldens bestämmande i anslutning till markegångstaxan — anført bland annat följande:

»De senaste årens svaga skördar i förening med den stegring som skett i priserna å de jordbruksprodukter, vilka ingå i markegångstaxan, ha emellertid såsom framgår av utredningen medfört, att i många fall arrendevillkoren blivt för arrendatorerna oskäligt tyngande. I betraktande härav finner jag i likhet med utredningen, att åtgärder böra vidtagas för undanröjande av detta missförhållande. I fråga om arrendatorer av enskild jord, vilka ha sina arrenden utsatta i naturalster eller efter samma grunder som arrendatorer av publik jord, ha i proposition till riksdagen denna dag föreslagits lagstiftningsåtgärder i motsvarande syfte.

Vad angår formen för dessa åtgärder ha domänstyrelsen och vissa domänintendenter ansett tillräckligt att arrendatorerna beviljades anstånd med vissa delar av arrendeavgälden under de närmaste åren. Sådant anstånd har enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande redan i viss omfattning medgivits. I nuvarande läge finner jag emellertid i anslutning till vad utredningen anført en sådan hjälp icke vara tillfyllest. I stället torde på sätt utredningen föreslagit en nedläggning av arrendet böra medgivas i vissa fall.

De av utredningen upptagna förutsättningarna för att jämkning i arrendet skall kunna medgivas kan jag godtaga. I anslutning till den ståndpunkt utredningen intagit i förevarande förslag anser även jag, såsom framgår av vad jag anfört vid remissen till lagrådet av förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, att vederbörande myndighet vid avgörande av ansökan om jämkning endast torde böra ingå i prövning av frågan, om arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden kunna anses för arrendatorn oskäligt tyngande. Huruvida arrendatorn på grund av andra omständigheter, som ligga utanför arrendeförhållandet, är i stånd att fullgöra arrendevillkoren eller icke bör sålunda ej inverka på prövningen. Såsom utredningen framhållit bör dock vid bedömandet, om arrendevillkoren äro för arrendatorn oskäligt tyngande, den allra största hänsyn tagas till om arrendeavtalet i och för sig är att anse såsom förmånligt eller ej. Skulle man härvid komma till den uppfattningen, att trots höjda markegångspriser och två års dåliga skördar arrendevillkoren vid jämförelse med andra arrendeavtal av liknande art icke äro att anse som skäliga, bör någon jämkning av avtalet medgivas. Lika så torde jämkning av arrendeavtalet icke böra ifrågakomma, därest arrendators medelinkomster av arrendet under förfluten arrendetid trots de senaste två årens dåliga skörderesultat uppgå till sådant belopp, att arrendatorn kan av dessa inkomster anses ha erhållit en tillfredsställande bärning.»

I detta sammanhang må vidare erinras att inom andra kammaren herr *Andersson* i Vigelsbo den 17 februari 1942 erhållit kammarens medgivande att till chefen för jordbruksdepartementet framställa följande *interpellation*:

Är statsrådet villig att medverka till ett uppskov för erläggandet av kronoarrenden tills riksdagen fattat ståndpunkt i frågan om den nedsättning, som kan befinnas skälig?

Om detta inte låter sig göra, är då statsrådet villig att medverka till att den del av arrendet, som är tillkommen med anledning av markegångstaxans stegring, nu får avdragas från arrendebeloppet för att betalas vid den tidpunkt, då riksdagens beslut om nedsättning i beloppet vunnit laga kraft?

Utskottet.

Det genom förevarande proposition framlagda förordningsförslaget avser att öppna möjlighet för kronoarrendatorer att erhålla nedsättning i arrendavgiften i den mån denna utsatts i persedlar att lösas enligt markegångstaxa. Förslag till lagstiftning av motsvarande innebörd har framlagts, beträffande ecklesiastisk jord i propositionen nr 38 och i fråga om enskild jord i propositionen nr 40.

I anledning av sistnämnda proposition har utskottet förut denna dag avgivit utlåtande nr 1. På i huvudsak samma skäl som där anförts kan utskottet i princip ansluta sig till förslaget, att även arrendatorer av kronan tillhöriga jordbruksegendomar må kunna erhålla lindring i arrendevillkoren.

Beträffande de särskilda bestämmelserna i förslaget till förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar får utskottet anföra följande.

1 §.

I denna paragraf angivas bland annat dels de avtal, å vilka förordningen är tillämplig, och dels att beslut om lindring i arrendevillkoren meddelas av domänstyrelsen eller annan myndighet, som har att ombesörja utarrenderingen av egendomen i fråga.

Föredragande departementschefen har i förstnämnda hänseende anfört:

Vad angår den tidpunkt, före vilken arrendeavtal skall ha slutits för att jämkning skall kunna medgivas, har utredningen föreslagit, att denna bestämmas till den 14 mars 1940. Med hänsyn till vad jag anfört vid remissen till lagrådet av förslaget till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall och då överensstämmelse i förevarande hänseende bör föreligga mellan berörda lag och nu ifrågavarande bestämmelser förordar jag, att nämnda tidpunkt bestämmas till den 1 september 1940.

I *motionerna* har yrkats, att rätt till jämkning må kunna tillerkännas även sådana arrendatorer, som efter den 1 september 1940 men före den 14 mars 1941 slutit nya arrendekontrakt beträffande gårdar de tidigare innehåft på arrende under sådana villkor, att deras skyldigheter väsentligt utökats i jämförelse med bestämmelserna i det gamla kontraktet.

Vidare har i *motionerna* beträffande den ordning, i vilken beslut om lindring i arrendevillkoren skall meddelas, framställts det yrkandet att den nämnd, som enligt 3 § i det genom propositionen nr 40 framlagda förslaget till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall skall pröva skäligheten av jämkning i fråga om allmänna arrenden, även skall erhålla motsvarande befogenhet i fråga om kronoarrenden.

Beträffande den i *motionerna* väckta frågan om utvidgning av förordningens räckvidd att omfatta även vissa arrendeavtal som ingåtts efter den 1 september 1940 får utskottet — under hänvisning till vad utskottet i utlåtande nr 1 vid behandlingen av 1 § i förslaget till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall anfört i förevarande hänseende — med avstyrkande av motionärernas yrkande ansluta sig till Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt.

Vad angår beslutanderätten i fråga om jämkning anser utskottet med hänsyn till kronoarrendenas särskilda ställning med det allmänna som part och det för dylika arrenden gällande förvaltningssystemet lämpligast, att frågan om jämkning nu liksom tidigare, då lindring i arrendevillkoren för kronoarrendatorer varit i fråga, anförtros åt de myndigheter som hava att förvalta kronoegendomarna. Det må i detta sammanhang erinras om, att enligt 5 § i förordningsförslaget myndighetens beslut må överklagas hos Kungl. Maj:t. På grund av det anförda får utskottet tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag i förevarande avseende.

2 §.

Utredningen har beträffande bestämmelsen i denna paragraf anfört följande:

Utskottet.

Då de år 1939 fastställda persedelpriserna kunna anses hava varit någorlunda normala, hava sagda priser valts till utgångspunkt vid beräkningen av den nedsättning i arrendeavgiften såvitt angår den i persedlar utsatta delen därav, som må kunna ske. Dock har det icke funnits skäligt att medgiva nedsättning ända till 1939 års prisnivå, utan har nedsättningen ansetts böra begränsas till att motsvara högst hälften av den efter 1939 till och med 1941 inträffade prisstegringen.

Föredragande departementschefen har på denna punkt anført:

Utredningen har för sin del förordat, att nedsättning av arrendeavgiften icke skulle få ske under det belopp, varmed den skolat utgå efter persedlarnas medelpris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941. Detta torde i allmänhet medföra en alltför obetydlig nedsättning i arrendeavgälderna för att kunna vara till verklig lättnad för arrendatorerna. Av domänstyrelsens yttrande framgår att vid en tillämpning av utredningens förslag i regel en nedsättning av omkring 10 procent av arrendeavgälden högst skulle kunna medgivas. En nedsättning med två tredjedelar av skillnaden mellan persedlarnas pris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941 synes mig böra kunna fastställas såsom en högsta gräns.

I *motionerna* har yrkats, att arrendet för den tid jämkningen avser må kunna nedsättas med hela värdet av prisstegringen å ifrågakommande jordbruksalster efter den 14 mars 1940.

Utskottet.

Utskottet har uppmärksammat skillnaden mellan bestämmelserna om jämkningens omfattning i förevarande paragraf, enligt vilken nedsättningen icke under några omständigheter får överstiga två tredjedelar av skillnaden mellan persedlarnas pris vid vissa tidpunkter, samt motsvarande stadganden i förslaget till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, enligt vilka senare jämkningen, när synnerliga skäl äro för handen, kan utgöra mer än två tredjedelar av prisstegringen efter den 14 mars 1940. Denna åtskillnad synes befogad med hänsyn till att enligt de arrendeavtal, om vilka är fråga i förevarande förordning, endast hälften av avgälden är utsatt i persedlar och återstoden i penningar. På grund härav och då Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt jämväl i övrigt synes väl avvägt, bör enligt utskottets åsikt motionärernas nyss återgivna yrkande — vilket enligt motiveringen till det samma synes hava avseende även å den i denna paragraf förordade maximi-gränsen för nedsättningen — icke föranleda någon ändring i paragrafen.

4 §.

Beträffande denna paragraf har *utredningen* anført:

Utarrendering av kronans jordbruksegendomar sker i regel efter förutgången arrendeuppskattning. Emellertid kan det hava förflutit lång tid, sedan denna ägde rum, och för att erhålla en tillförlitlig uppgift om arrendets nuvarande värde kan en ny uppskattning vara behöfvig. Vederbörande myndighet har därför ansetts böra medgivas befogenhet att, om så anses erforderligt, föranstalta därom. Förrättningen skall bekostas av arrendatorn. Härigenom vinnes viss garanti för att arrendelindring icke begäres, då rimlig anledning därtill saknas. Därest arrendatorn genom den nya arrendeuppskatt-

ningen i något fall tillskyndas oskäligen tunga, torde hänsyn härtill kunna tagas vid prövning av ansökningen om nedsättning av arrendeavgiften. Det bör tilläggas att ny arrendeuppskattning bör äga rum endast då erforderlig utredning i saken icke kan erhållas på annat sätt.

I *motionerna* har yrkats, att, om ny uppskattning skall verkställas i fråga om kronoarrenden för ernående av lindring i arrendevillkoren, kostnaden för en sådan uppskattning skall bestridas av jordägaren.

Utskottet kan icke tillstyrka bifall till motionärernas ändringsyrkande på denna punkt. Emellertid vill utskottet understryka vad utredningen i detta sammanhang anfört eller att, därest arrendatorn genom den nya arrendeuppskattningen i något fall tillskyndas oskäligen tunga, hänsyn härtill torde kunna tagas vid prövning av ansökningen om nedsättning av arrendeavgiften.

Utskottet.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen måtte antaga det genom förevarande proposition framlagda förslaget till förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendom; samt

B. att *motionerna* I: 193 och II: 253, i vad de angå förevarande proposition och i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet ovan anfört, icke måtte förleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 26 februari 1942.

På sammansatt andra lag- och jordbruksutskotts vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från andra lagutskottet: herrar *Norman, Tamm, Löfvander, Sten, Hage, Hermansson, Holm* och *Barnekow*; samt

från jordbruksutskottet: herrar *Tjällgren**, *Mannerskantz**, *von Stockenström**, *Svedberg, Liedberg, Andersson* i *Tungelsta, Mäler* och *Gustafson* i *Dädesjö*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Löfvander* och *Svedberg*, vilka ansett:

1) att lindring i arrendevillkoren icke bör maximeras till två tredjedelar av skillnaden mellan persedlarnas pris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941 utan att lindring bör medgivas till hela det belopp, som utgör skillnaden mellan nämnda års markegångspriser;

2) att prövning av skäligheten av arrendelindring för arrendator bör ske av den nämnd, varom stadgas i 3 § lagen om jämkning av arrendeavtal i vissa fall.